

teerbaar. De richtingenstrijd rekte zich doordat geen van de partijen machtig genoeg was om de ander uit te schakelen. Van doorslaggevend belang in deze strijd was dat de grote middengroep van de ethischen weigerde kerkpolitiek partij te kiezen. Door hun onderlinge verschillen traden de ethische vertegenwoordigers in de kerkelijke organen bovendien vrijwel altijd verdeeld op.<sup>3</sup> In de loop van de jaren kwamen de vrijzinnige hervormden niettemin steeds meer in de verdrukking. Hoewel vrijzinnigen zich troostten met de wetenschap dat ook Jezus tijdens zijn leven al snel minder populair werd en weinig volgelingen overhield, kwamen ze uiteindelijk toch toe aan pogingen om hun achterban te mobiliseren. Ze móesten wel als ze niet van de kerkelijke kaart wilden verdwijnen.

In vrijzinnige kring ontstond met name verontrusting over de benarde positie waarin vooral de vrijzinnige hervormden terecht waren gekomen. Toch stonden zij er minder slecht voor dan ogenschijnlijk het geval was. Organisatorisch en systematisch ingrijpen kon de positie van de hervormde vrijzinnigen nog sterk verbeteren. 't *Scheen* alsof de orthodoxie in de Herv. Kerk een nieuwe toekomst te gemoet ging en de reorganisatie der kerk eenvoudig maar een kwestie van tijd was. En toch kon het een kenner van de toestanden niet verborgen zijn, dat dit alles veel meer schijn dan wezen was. Het modernisme leek overwonnen, maar het was niet overwonnen. Integendeel, zoodra de man maar opstond die deze sluimerende gelederen het kerkelijk bewustzijn kon inblazen en ze tot het besef brengen kon, dat de roeping der modernen niet buiten, maar in de kerk lag, zoodra men weer voor de kerk ging voelen, was het met de heerschappij van de orthodoxie gedaan. En die man hebben de modernen gekregen in Prof. Eerdmans van Leiden.' H. Janssen, de Leidse christelijke gereformeerde predikant die deze terugblik op de hervormde binnenkerkelijke ontwikkelingen in 1910 schreef<sup>4</sup>, mag de kansen van de vrijzinnigen dan te hoog hebben ingeschat, de betekenis van zijn plaatsgenoot heeft Janssen met deze zinnen treffend getypeerd.

In dit artikel wil ik eerst in vogelvucht de opvattingen en activiteiten van de Leidse oudtestamenticus B.D. Eerdmans (1868-1948) als direct in de kerkelijke strijd betrokken leider nagaan (1). Eerdmans' vooraanstaande positie in de vrijzinnige wereld en zijn idealen kwamen langzamerhand in spanning te staan met het kerkelijke streven van de vrijzinnige hervormden. Daarmee brak een tweede periode aan in zijn verhouding met de vrijzinnige hervormden (2). Tot enkele dagen voor zijn overlijden hield Eerdmans zich in zijn laatste levensfase bezig met de kerkelijke verhoudingen. Intussen was de relatie van de hoogleraar met de *Vereeniging van Vrijzinnige Hervormden*

3. Zie o.a. J.P. Heering, 'Het vrijzinnig protestantisme op de drempel van een nieuwe tijd (1900-1925)' in: B. Klein Wassink en Th.M. van Leeuwen (red.), *Tussen Geest en Tijdgeest. Denken en doen van vrijzinnig protestanten in de afgelopen honderd jaar* (Utrecht 1989) 103-104.

4. Bijblad van *De Wekker* 30-12-1910. Cursivering van mij, CMvD.